

Els fons documentals i la seva conservació. Un exemple concret d'iniciativa social: L'Arxiu Patrimonial Fàbregas de Manresa (Segles XI-XX)

Miquel de Fàbregas i Sabater

En la III Trobada d'Estudiosos del Bages, celebrada al Local Cultural del municipi d'Aguilar de Segarra, el dissabte 19 de maig de l'any 2001, es va parlar extensament de la memòria col·lectiva i el patrimoni històric als nostres pobles, com un valor a protegir per part de totes les iniciatives institucionals i privades.

És innegable la importància del patrimoni del món rural, amb un substrat singular immers de ple en la cultura popular i tradicional del país, la més específica del nostre tarannà. Tanmateix, en l'actualitat es troba amenaçada per un eclecticisme procliu. La seva singularitat ens ve donada per uns valors i uns hàbits sociològics, que mica en mica es van diluint sota la influència de les ciutats i el contrast dels costums urbans, adscrits a la societat postindustrial de l'oci i d'una col·lectivitat cada vegada més globalitzada d'estereotips socio-culturals.

Es va parlar d'una realitat immersa en un context sociològic molt ampli i complex. No sols d'una opció i d'una filosofia minoritària personal dels neorurals; hagués estat una frivolitat reduccionista i folklòrica el simplificar tota la problemàtica social del món rural a la simple dicotomia de viure a pagès o viure a ciutat. És quelcom molt més profund. A pagès genèricament, implica viure amb rigoroses interdependències socials i laborals, en relació directa amb la propietat —d'una

gran pairalia, mitjana o petita; masover o mosso—, moltes obligacions personals i lligams de parentiu de la família nuclear amb l'explotació del mas, la terra i la bèstia. És la conseqüència directa d'una forma genèrica de subsistència i d'una consuetud transmesa de pares a fills amb un profund estoïcisme que, per una part de la gent de ciutat, esdevé un fet pintoresc, valorat trivialment com a obsolet.

Fet aquest preàmbul, passaré a la meua aportació concreta. Vaig parlar d'un segment patrimonial històric específic: les fonts documentals i la seva

conservació. I, més concretament, els fons diplomàtics populars i domèstics, conservats als masos i casals urbans. Aquests són una eina bàsica per al retrobament d'uns univers quasi perdut, un mitjà de recuperació de la cultura popular, l'instrument de retrobament amb els costums i tradicions, per la qual cosa són el pal de paller per a la reconstrucció del desenvolupament econòmic-social del món agrari, l'urbà i l'industrial, el camí més efectiu per retornar la memòria genealògica dels llocs, les nissages i les vivències familiars i casolanes dels nostres avantpassats. Els fons històrics escrits

ofereixen un ampli camp de recerca, i la seva difusió és una valiosa aportació científica a la història. Per aquesta raó vaig ser invitat a l'acte, com a membre d'un projecte cultural per a la conservació del patrimoni escrit català de custòdia i propietat privades. Tenim com a fita, entre d'altres, la difusió, localització, identificació, recuperació i conservació d'aquests llegats històrics, tot definint un espai concret d'actuació dins les coordenades pròpies de servei corporatiu i sense interferir en les finalitats particulars d'altres corporacions professionals i entitats culturals.

Què fem a l'Associació Catalana de Documentació Patrimonial i Familiar – Arxiu Històric Familiar Fàbregas?

Com a grup mixt d'estudiosos i de posseïdors d'arxius patrimonials familiars i col·leccions documentals històriques, estem agrupats filantròpicament amb caràcter altruïsta, moguts per un projecte cultural sense afany de lucre, amb contingut científic, de recerca històrica i tot plegat entès com a eina didàctica i divulgativa.

Portem a terme uns fins socials amb una clara iniciativa: protegir el patrimoni escrit privat català, en tres nivells bàsics: salvaguardar, restaurar i facilitar la seva consulta, tot aportant elements engrescadors de recerca i d'estudi, crítica i diàleg, amb proposicions d'implantació pràctica i de solucions en clau social, per assolir uns objectius integradors i cohesionats culturalment.

Una altra fita és promoure els mecanismes adequats per donar a conèixer el patrimoni escrit privat català sense accessibilitat pública, així com col·laborar i ajudar paral·lelament als seus propietaris en la seva conservació i catalogació. També volem denunciar, intervenir i salvar els fons diplomàtics patrimonials, familiars, personals, col·leccions, reculls documentals, biblioteques, arxius gràfics, musicals i hemeroteques que estiguin en perill.

Per què neix la iniciativa?

Per dues raons empíriques llargament ponderades i cada una amb els seus mòbils específics. La primera, genèrica i corporativa de la pròpia institució. La segona, específica del patrimoni cultural cedit a l'associació: l'arxiu patrimonial Fàbregas de la ciutat de Manresa (segles XI-XX). Veiem-ho:

La genèrica i els seus motius

Primer de tot els socials propis d'una agrupació de propietaris i estudiosos dels fons documentals històrics patrimonials i familiars, amb vocació de centre de documentació, de recerca, de trobada i debat.

En segon lloc, participatius, tot seguint la política de contactes i col·laboracions amb persones, institucions privades i públiques, acadèmiques i associacions afins.

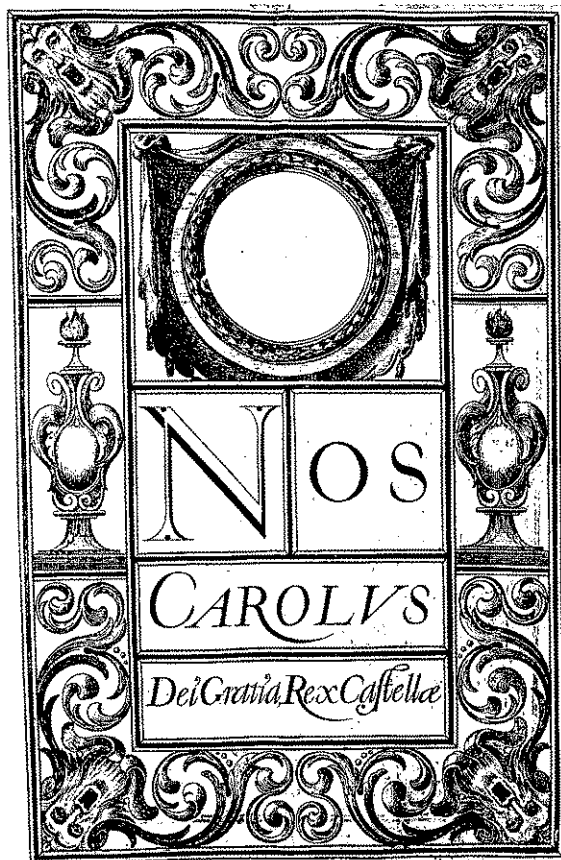
El tercer punt, de concepció de consciència. La manca de coneixement d'aquest ric patrimoni. Està pendent de fer una recerca sociològica acurada i un inventari rigorós de tots els fons documentals històrics, no públics, de masies, casals urbans, indústries, institucions privades i col·leccions personals, tot col·laborant estretament amb centres d'estudis comarcals i els investigadors locals. Extensivament manca inventariar aquests llegats i catalogar els seus fons, crear llistats de continguts, abast cronològic, elements de suport, estat de conservació i volums documentals (metres lineals/metres cúbics) dels mateixos. Cal fer-ho per localitats i comarques, tot disposant de bases de dades centralitzades als Centres d'Estudis Comarcals i els Arxius Històrics Municipals o Comarcals. Tanmateix seria oportú promoure, en una segona fase d'intervenció, la seva publicació.

Un quart punt, de seguiment i control dels arxius privats. Per la dinàmica de veure com alguns patrimonis documentals no han estat valorats adequadament pels propis posseïdors, ja sigui per desídia, ignorància, falta de sensibilitat cultural, precarietat econòmica, problemàtiques familiars, segmentació patrimonial per herències i manca d'hereus.

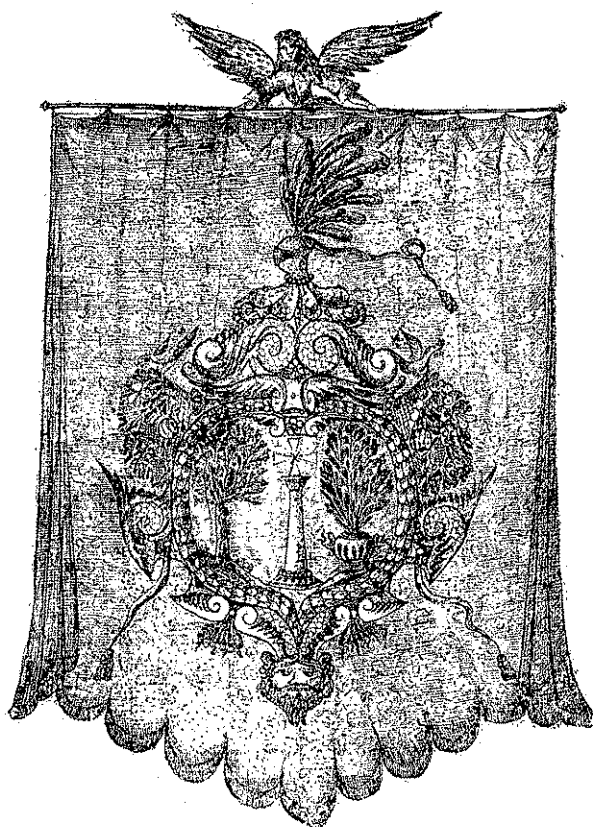
Aquests fons històrics, pateixen massa sovint l'ambigüitat de l'ambivalència de l'especulació i de l'oblit. Amb les seves vessants més nefastes, l'abandó, la disgregació documental, degradació física, i fins i tot, la destrucció, lligada directament a la transcendència subjectiva del llegat històric per part dels propietaris. En molts casos, el desenllaç pràctic final ha comportat la seva venda, facilitada per la gran demanda existent d'antiguitats. Parlem d'un sector comercial que mou un gran volum econòmic i que indirectament comporta una especulació sistemàtica i el tràfic de béns culturals i artístics. A més d'altres problemàtiques, tenim exemples concrets de l'apropiació indeguda, la manipulació, la tergiversació de fets i l'alteració històrica quan s'ha perdut la memòria col·lectiva d'un lloc, d'un patrimoni, d'una casa, d'un mas o d'una família.

Cinquè punt. Recerca i denúncia. Falten actualment dins del món cultural català equips d'investigació i treball, públics o privats, organitzats amb la finalitat de localitzar elements culturals robats o perduts. La recerca, amb seguiments dels circuits nacionals i els internacionals de tràfic d'elements culturals espoliats a casa nostra, inclouria la supervisió, el control de les vendes públiques periòdiques en subhastes, mercats, Internet, etc. de pergamins, documents i llibres, per si provenen de furs i vendes no autoritzades. La denúncia comporta l'observança i control, per evitar argücies per forçar la venda d'elements històrics i artístics. Cal convèncer els propietaris perquè prenguin consciència, i no provoquin la disgregació de fons patrimonials històrics documentals i es perdin. Cal crear els mecanismes legals per poder intercedir i denunciar-ho a les autoritats institucionals culturals, perquè puguin exercir una opció de compra preferent i *adquirir aquests elements culturals*.

El sisè punt és bibliogràfic. Hi ha dificultat per trobar bibliografia especialitzada bàsica per al tractament arxivístic dels fons documentals patrimonials-familiars, de tamany mitjà i petit, de manera que no es pot accedir a les tècniques de datació, com fer el regest documental, les tècniques de catalogació, inventaris, mètodes i meto-

Privilegi nobiliari de Ciutadà Honrat de Barcelona a Pere Fàbregas, l'any 1684.

Escut heràldic de la família Fàbregas.

dologies de treball amb criteri científic. Tampoc es fan cursos especialitzats, de caràcter popular, d'arxivística, de paleografia a nivell bàsic i amb criteri pràctic. Ni tallers divulgatius de la restauració d'elements de paper, fotografies, llibres i enquadernació.

Finalment, el setè punt. El crític, per la manca de col·laboració i suport institucional. Hi ha un cert menyspreu de certes autoritats i professionals vers aquests fons documentals de volum mitjà i petit. No es dona credibilitat a la iniciativa privada i alguns ciutadans anònims abandonen llurs iniciatives fastiguejats. Quan no es tenen padrins, amics en les xarxes d'influències, sense una etiqueta social ni un color polític determinat encara primen les simpaties i els interessos aliens a la cultura.

La raó específica

La cessió de l'Axiu Històric Familiar Fàbregas de la ciutat de Manresa a l'associació, amb tots els conceptes organitzatius: gestió cultural, salvaguarda, restauració i preservació integral de les diverses seccions que l'integren.

Comporta també la gerència econòmica i financera del patrimoni cultural privat deixat a l'entitat. El resultat següent seria la difusió, esdevenint públic, i mostrar-ho per a la seva consulta i exposició permanents.

Com s'estructura aquest projecte cultural

De dues maneres. La primera, l'associació estricta, actua com a centre documental de recerca i d'investigació, amb la creació de delegacions i representacions territorials, el desenvolupament d'activitats diverses i actes públics, debats, exposicions, visites col·lectives, viatges de recerca històrica i expedicions culturals. És punt de trobada de grups de treball i recerca. Promou equips d'intervenció urgent de fons culturals amenaçats i comissions de denúncia i d'assessorament als propietaris de fons documentals de cara patrocinar col·laboracions amb institucions, acadèmiques, corporatives i personals.

En segon lloc, el patrimoni històric i cultural de caràcter familiar de titularitat privada cedit a perpetuitat a l'entitat pública, l'A.C.D.H.P.F. Comporta, doncs, l'administració, vertebració i promoció del llegat històrico-cultural, dividit en cinc seccions:

1. La documental. L'arxiu històric Familiar Fàbregas. Cronològicament la documentació abasta els segles XI-XX.

La gestió es portarà a terme amb l'ordenació, esquematització, inventari, catalogació i seriació dels fons. Posteriorment es confeccionaran manuals de consulta d'inventaris onomàstics, toponímics, creació de fitxers, etc. Adquisició d'elements de suport i protecció dels documents. Reproducció de documents inèdits d'altres fonts i procedències. Edició de tríptics informatius. Restauració de documents. Sala de consulta i lectura. Cambra de custòdia.

S'ha dividit la composició de l'arxiu provisionalment en grups se-

gona el suport de l'escriptura i s'ha dividit en seccions familiars i temàtiques, i subdividit alhora en sèries i subsèries:

- Manuals i llibres especuls (segles XIII-XX).
- Pergamins (segles XI-XX).
- Paper (segles XIII-XX), cartró (segles XVI-XX).
- Impresos (segles XVI-XX).
- Teixits petits de mides màximes "DIN A4" (segles XV-XX).
- Dibuixos de tamany petit, màxim d'un foli (segles XV-XIX).

2. La gràfica. El recull cronològic abraça de l'any 1870 al 2001 i es compona de:

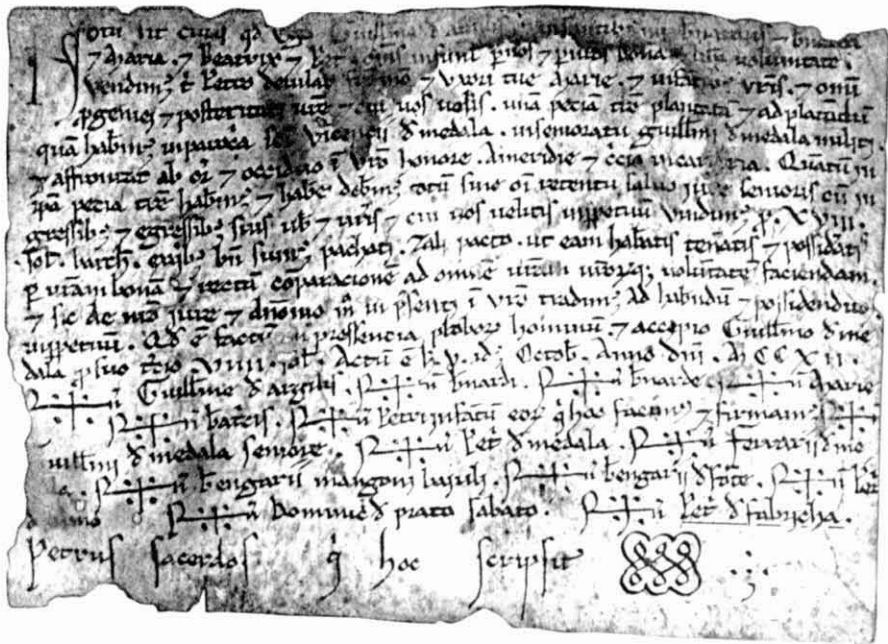
- Fotografies familiars i professionals.
- Clixers de vidre i cel·luloide de diferents mides.
- Diverses màquines fotogràfiques antigues i modernes.
- Postals, reproduccions i còpies.

3. La bibliogràfica. La biblioteca multidisciplinària familiar, amb una cronologia dels volums dels segles XVI-XX. Implica la seva pròpia catalogació, inventari i seriació. Confecció de manuals de consulta, temàtics, de títols, autors i fitxers. Restauració i enquadernació. Es divideix en dos grans blocs i subdividida temàticament de la següent forma:

- Llibres històrics (segles XVI-XX).
- Publicacions contemporànies (segles XX-XXI).

4. Fons pictòric. Es tracta fonamentalment de la col·lecció artística familiar. La secció desenvolupa la seva gestió, restauració de pintures, inventari, catalogació i fitxers. Promou també el foment d'exposicions, l'edició de catàlegs i tríptics informatius. La seva composició és:

- General de pintura. Olis, aquarel·les, pastel, dibuix i gravats (segles XVI-XX).
- Llegat del pintor manresà "Aram". Miquel Fàbregas i Solà, (1862-1925).
- Escultura (segle XIX-XX).

Venda, testimoni Pere de Fàbrega, l'any 1212.

5. Antiguitats i col·leccions: catalogació i inventari, restauració de les seves seccions, fomenta d'exposicions, permanents i itinerants. Composició:

- numismàtica i filatèlia.
- arqueologia.
- armes.
- vestuària (segles XVI-XX).
- altres elements artístics.

6. Urbanística: Promoure la preservació, rehabilitació i recuperació de la memòria històrica de la Casa Fàbregas de la Plaça Major de Manresa, edifici aranjat en dues fases arquitectòniques als anys 1772 i el 1830, amb una galeria barroca única a la ciutat. Actualment aquesta finca es troba en perill imminent, sota l'amenaçada d'enderroc per un expedient de ruïna física. Assetjada per interessos econòmics, l'especulació urbanística i ofegada per la convivència de la copropietat majoritària i certs elements públics.

Per concloure

S'han exposat les nostres intencions, és a dir, cap on volem anar. Resumirem ara com pretenem arribar-hi. Per fer-ho disposem de cinc eixos pràctics d'actuació:

1. Desenvolupament i recerca de l'arxivística patrimonial.

2. Redacció i edició de manuals pràctics de catalogació i d'inventaris dels arxius patrimonials/familiars/personals i col·leccions històriques.

3. Establir convenis de col·laboració i d'intercanvis d'informació, enllaços culturals permanents i facilitats en la reproducció documental.

4. Consolidació de les vies d'esponsorització i viabilitat econòmica.

5. Treure públicament temes de debat social més ampli i profund com poden ser la clarificació de la situació legislativa dels arxius patrimonials privats en l'àmbit cultural català. També al marc de moviment d'aquests fons documentals i les possibilitats de moure's sense interferir altres camps d'actuació corporatius i dominis públics. I, finalment, promoure i potenciar iniciatives culturals per fomentar circuits de visites turístiques comarcals i locals a patrimonis històrics privats, masies, casals, fàbriques, col·leccions, etc.

Miquel de Fàbregas i Sabater

Diplomat en Arqueologia Hispànica i Genealogia, Heràldica i Nobiliària